

Mateusz Patlewicz

Uniwersytet Rzeszowski

**STEREOTYPY I UPRZEDZENIA W PRACY POMOCOWEJ:
ŹRÓDŁA, ZNACZENIE, PRACA NAD ICH REDUKCJĄ**

Wprowadzenie

Kryzys bezdomności w Polsce nie dotyka wyłącznie mężczyzn, zmagają się z nim również kobiety, których bezdomność różni się od bezdomności mężczyzn. Często jest ukryta i niezauważana przez społeczeństwo, ponadto kobiety spotykają się z dodatkowymi problemami, takimi jak przemoc, wykluczenie społeczne czy ciąża uliczna. Jednocześnie w społeczeństwie funkcjonują różnego rodzaju stereotypy i uprzedzenia wobec kryzysu bezdomności. Należy dostrzec, co tak naprawdę spotkało osoby, które doświadczają kryzysu.

Pracownicy socjalni powinni kierować się: zrozumieniem, empatią, otwartością, nadzieją, wiarą, wiedzą. Stereotypowe myślenie może utrudniać stosowanie tych fundamentalnych zasad. Jak podaje Agnieszka Zaborowska, „osobom bezdomnym przypisuje się niemalże wyłącznie cechy negatywne: nieuczciwość, brak higieny, brak umiejętności społecznego współżycia, skłonność do nadużywania alkoholu i narkotyków, przestępczość”¹. Można więc wnioskować, że zjawisko bezdomności odbierane jest przez społeczeństwo negatywnie. Krytykuje się takie osoby, nie wiedząc, co przyczyniło się do wystąpienia kryzysu, z czym dana osoba musiała się zmierzyć w życiu, przez co przejść, co jest głównym powodem wpadnięcia w kryzys bezdomności. Wgłębienie się w tematykę bezdomności pozwala pozbyć się skrótów myślowych zwanych stereotypami i uprzedzeniami.

¹ A. Zaborowska, *Dostrzegać bezdomność. Bezdomność w perspektywie pomocy społecznej*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2015, s. 92.

Definicja i funkcje stereotypu

Stereotypy i uprzedzenia towarzyszą każdemu i odnoszą się do wszystkich aspektów życia w społeczeństwie. Fałszywe przekonania i uproszczone schematy myślowe występują u ludzi mimowolnie, są zakorzenione kulturowo, przekazywane z pokolenia na pokolenie. Powstają w sposób naturalny i są powielane podświadomie. Należy się jednak zastanowić, czym tak naprawdę jest stereotyp? W naukach społecznych i humanistycznych jako pierwszy tego pojęcia użył Walter Lippman, który stwierdził, że „rzeczywisty świat jest za duży i zbyt skomplikowany; zbyt przemijający i zmienny, by można było go bezpośrednio poznać. Nie jesteśmy w stanie dać sobie rady z taką różnorodnością, z tak subtelnymi zmianami i kombinacjami, które mają miejsce. I ponieważ musimy działać w tym otoczeniu, musimy zrekonstruować je sobie w postaci prostszego modelu, aby być w stanie je zrozumieć”².

Z toku myślenia Lippmana można wywnioskować, że występowanie stereotypów w społeczeństwie jest procesem naturalnym. Jako jednostka społeczna nie jesteśmy w stanie poznać całego otoczenia bezpośrednio. Współczesny świat jest zmienny, obszerny i zbyt skomplikowany. Zrozumienie wszystkich otaczających nas zjawisk jest niemożliwe.

Mimo braku wiedzy o każdym elemencie otaczającego nas świata musimy jednak w nim funkcjonować. Dlatego to właśnie ludzie tworzą skróty myślowe, różnego rodzaju przekonania, uprzedzenia i stereotypy. Dopowiadane są pewne cechy osobom oraz zjawiskom, aby móc je w jakikolwiek sposób zrozumieć. Otoczenie jest zbyt wielowymiarowe, aby poznać je w całości. Według *Uniwersalnego słownika języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza „stereotyp – [to] funkcjonujący w świadomości społecznej skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości, odnoszący się do rzeczy, osób, grup społecznych, instytucji itp., często oparty na niepełnej lub fałszywej wiedzy o świecie, utrwalony jednak przez tradycje i z trudem ulegający zmianom”³.

Analizując przytoczoną definicję, należy zauważyć kilka kluczowych przymiotników: skrótowy, uproszczony, zabarwiony, niepełny oraz fałszywy. Świadczą one o tym, iż stereotypy są, kolokwialnie mówiąc, „drogą na skróty” w poznawaniu otaczającej przestrzeni. Niemożność doświadczenia świata w całości powoduje ich tworzenie. W świadomości jednostek próbujących zrozumieć pewne aspekty występujące w społeczeństwie, z którymi mają małe doświadczenie bądź nie mają go wcale, powstaje fałszywy, wykreowany obraz, nacechowany emocjonalnie, stworzony na podstawie wyimaginowanej rzeczywistości, który się utrwała.

² W. Lippman, *Opinia publiczna*, Fundacja Lethe, Kraków 2020, s. 11.

³ S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 2003, s. 130.

Obraz ten jest regularnie powtarzany wobec kolejnych podobnych obiektów. Zakorzeniony pogląd trudno jest zmienić lub wyeliminować go w całości.

Ida Kurcz w definiowaniu stereotypów zwraca uwagę na ich charakterystyczne elementy takie jak: brak wiedzy, błędne odbieranie konkretnej kategorii, grupy społecznej, osób, co wpływa na nieadekwatność powstałych skrótów myślowych, osobiste odczucia nacechowane emocjami; zbyt małe dostrzeganie różnic między konkretnymi jednostkami w stygmatyzowanej grupie⁴. Inaczej mówiąc „wrzucanie wszystkich do jednego worka”; trwałość i zakorzenienie przysposobionego stereotypu.

Zwracając uwagę na cechy przywołane przez I. Kurcz, można wyciągnąć konkretne wnioski. Powstawanie stereotypów ma związek z brakiem dostrzegania różnic między jednostkami w danej grupie oraz brakiem wiedzy na ich temat. Stereotyp więc ma związek z tym, w jakiej kategorii myślimy o danym zjawisku bądź grupie. Mając uogólniony, uproszczony obraz danej jednostki, mimowolnie przypisuje się te same cechy całej grupie jednostek podobnych. Nie bada się danego zjawiska, tego, jak często ono występuje, ogólnie przyjmując dany punkt widzenia, nie analizując wcześniej, czy jest on prawdziwy.

Jako przykład można podać często powielany stereotyp, że „bezdumni to alkoholicy”. Jeśli jakaś osoba pierwszy raz ma styczność z osobą w kryzysie bezdomności i widzi ją z alkoholem, może ogólnie założyć, że każdy w owym kryzysie nadużywa tego typu substancji psychoaktywnych. Fakt, wśród bezdomnych pojawiają się osoby nadużywające różnego rodzaju środków alkoholowych, ale są wśród nich też osoby, które alkoholu nie spożywają. Przeciętna osoba niemająca obszernej wiedzy na temat bezdomności przyjmie uproszczony obraz osoby bezdomnej, następnie będzie go powielać w stosunku do całości zjawiska, a z czasem stereotyp zakorzeni się u niej na stałe.

Jerzy Jarco oraz Grażyna Dolińska sformułowali trzy kluczowe wnioski odnoszące się do funkcjonowania stereotypów. Jako pierwszy wymienili przekonanie, iż „stereotypy są warunkiem koniecznym działania człowieka w świecie społecznym”. Są one istotnym elementem w poznawaniu rzeczywistości. Pozwalają szybko poradzić sobie z natłokiem informacji, zorientować się w otoczeniu, uporządkować i posegregować elementy związane z różnego rodzaju aspektami społecznymi⁵.

Kolejnym sformułowaniem przez badaczy wnioskiem jest stwierdzenie, że „stereotypy pozostają w służbie ego – własnego Ja”. Powyższy wniosek rozłożyć można na dwa składowe czynniki. Pierwszy to pokazywanie swojej wyższości

⁴ I. Kurcz, *Zmienność i nieuchronność stereotypów*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1995, *passim*.

⁵ J. Jarco, G. Dolińska, *Polskie stereotypy i uprzedzenia*, WSZ, Wrocław 2002, s. 12.

nad innymi poprzez wskazywanie różnic między sobą a stygmatyzowaną grupą. W ten sposób jednostka może dowartościować się, zwiększyć swoje poczucie wartości. Poprzez porównanie się do negatywnie ocenianej grupy ludzi, może wzrosnąć samoocena. Drugim czynnikiem jest przedstawianie siebie jako osoby tolerancyjnej, nieoceniającej. W tej sytuacji osoba ta wstrzymuje się od stereotypizowania ludzi, zwiększa swoją wartość przed samym sobą, jak i innymi⁶.

Jako trzeci przedstawili wniosek, że „stereotypy pozwalają na usprawiedliwienie”. Może ono występować na trzech wyróżnionych płaszczyznach. Do pierwszej z nich zaliczamy usprawiedliwienie „Ja”, tj. samego siebie. Usprawiedliwianie jest własne zachowanie wobec innych, szuka się podpory do ukazania swojej wyższości. Jako przykład autorzy podają: „traktowanie ludzi ubogich jako leniwych służy usprawiedliwianiu własnej wyższej pozycji ekonomicznej”. Drugą wyróżnioną płaszczyzną jest „usprawiedliwianie własnej grupy społecznej”, mowa tutaj o konkurencji między dwoma grupami; faworyzacji grupy, z którą jednostka się utożsamia tudzież niechęcią do grup jej nieznanych. Ostatnią płaszczyzną, do której odnoszą się autorzy, jest usprawiedliwianie systemu społecznego. Mowa tutaj o całokształcie składającym się na życie w społeczeństwie; wszystkich skonsolidowanych ze sobą nawzajem fragmentów rzeczywistości społecznej⁷.

Powstawanie i utrwalanie stereotypów

Należy zwrócić uwagę, że niektóre stereotypy są przekazywane kulturowo i międzypokoleniowo. Można tutaj przytoczyć znane polskie przysłowie „czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci”. Katarzyna Sokołowska i Marek Sylburski piszą:

przychodzimy na świat jako czysta, niezapisana księga. Żadnych doświadczeń, refleksji, uwag i wzorców. Każdy dzień to jedna karta w naszej księdze życia, a pierwsze wpisy pochodzą od rodziców, od których nie mamy w tym okresie bliższych sobie osób. Zawartość tych wpisów to już trochę inna sprawa. Nie wybieramy sobie rodziny, w której przychodzimy na świat. Przyjmowane przez nas przekonania są w zdecydowanej większości przypadków odwzorowaniem przekonań nas modelujących⁸.

Rozpatrując powyższe słowa, nasuwa się wniosek, że spora część stereotypów przekazywana jest przez rodziców. W procesie rozwoju w trakcie socjalizacji pierwotnej małe dziecko ma rodzica jako wzór do naśladowania. Na tym

⁶ *Ibidem*, s. 12.

⁷ *Ibidem*, s. 13.

⁸ K. Sokołowska, M. Sylburski, *Przekonania, stereotypy, nawyki. Ich wpływ na nasze życie*, Difin, Warszawa 2022, s. 15.

etapie znaczący inny, rodzic, osoba wychowująca dziecko przekazuje mu pewne schematy. Dziecko, ucząc się, poznając świat, obserwuje zachowanie otoczenia. Jeśli opiekun dziecka stereotypuje pewne zachowania, zjawiska czy osoby, dziecko może powielać ten schemat i przyjmować za wzór myślenia w dorosłym życiu.

W literaturze przedmiotu występuje stwierdzenie: „media są prawdopodobnie najpotężniejszym po rodzicach i rówieśnikach przekąźnikiem kulturowych stereotypów”⁹. Autorzy zwracają uwagę na istotny wpływ przekazu medialnego na funkcjonowanie stereotypu. Zarówno film, literatura, telewizja, a nawet sztuka są przekąźnikami kulturowymi. Ukazane są w nich społecznie i kulturowo zakorzenione schematy myślowe. Stereotypy w przekazie masowym nie zawsze przekazywane są bezpośrednio. W mediach często nie mówi się wprost o przedstawicielach danej społeczności, grupy czy mniejszości. Jednakże obraz, który jest przedstawiony, podświadomie przekazuje to postrzeżenie. Jako przykład można podać osoby bezdomne. Niejednokrotnie przeglądając różnego rodzaju media społecznościowe czy oglądając telewizję, można spotkać się z obrazem bezdomnego jako: „brudnego”, „nietrzeźwego”, „zbierającego na ulicy pieniądze”, „koczującego na dworcu lub pod sklepem” człowieka. Pokazywane są najczęściej negatywne wizerunki takich osób, bo właśnie one przyciągają największą uwagę. Mimo iż w przekazie medialnym nikt wprost nie wypowiada się negatywnie o osobach w kryzysie bezdomności, to sposób ich przedstawienia odciska piętno w świadomości odbiorców. Schemat ten dotyczy wszystkich zjawisk społecznych, nie tylko bezdomności.

Warto przytoczyć sformułowanie R.M. Spielman:

kiedy myślimy stereotypowo na temat innej osoby, oczekujemy, że ta osoba potwierdzi ten stereotyp. Samospełniająca się przepowiednia (ang. *self-fulfilling prophecy*) to traktowanie innych członków grupy w sposób zgodny z uprzedzeniami; nasze traktowanie sprawia, że zaczynają się oni zachowywać w sposób zgodny z tymi stereotypowymi oczekiwaniami, co z kolei utwierdza nas w naszych poglądach na ich temat¹⁰.

Autor zwraca uwagę na fakt, że przez to, jaki mamy pogląd na daną osobę, sprawiamy, że zaczyna się ona zachowywać w określony sposób. W samospełniającej się przepowiedni mamy do czynienia z pewnego rodzaju związkiem przyczynowo-skutkowym. Jeśli odgórnie założymy, że osoba w kryzysie bezdomności, która prosi nas o wsparcie w postaci pieniędzy jest agresywna, to będziemy ją traktować w sposób sceptyczny, krytyczny w trakcie rozmowy, np. przez głośne wyrażanie swojej opinii, atak werbalny czy krytykę. W tej sytuacji bezdomny odniesie wrażenie, że osoba, którą prosi o pomoc, jest nastawiona

⁹ C.N. Macrae, Ch. Stangor, M. Hewstone, *Stereotypy i uprzedzenia*, GWP, Gdańsk 2015, s. 58.

¹⁰ R.M. Spielman, W.J. Jenkins, M.D. Lovett, J. Czarnota-Bojarska, *Psychologia*, OpenStax Poland, Warszawa 2020, s. 453.

w stosunku do niego wrogo i będzie w informacji zwrotnej odpowiadał nerwowo i wulgarnie. Po zakończonej interakcji na podstawie wrażenia, jakie sprawiał bezdomny, zapamiętamy osobę w kryzysie bezdomności jako agresywną. W takim wypadku założony skrót myślowy „bezdumni to osoby agresywne” ulegnie utwierdzeniu.

Uprzedzenia

Stereotypy to uproszczony sposób myślenia o danym zjawisku, z kolei uprzedzenia są to odczucia wynikające ze stereotypów. Jak zauważa portal internetowy EmPATIO – Poradnia Zdrowia Psychologicznego:

silnie powiązane ze stereotypami są uprzedzenia. Uprzedzenia są zdefiniowane jako wroga, nieuzasadniona bardzo trwała postawa wobec grupy lub osoby, wyłącznie z powodu przynależności człowieka do danej grupy. Należy pamiętać jednak, że nie każda negatywna postawa jest uprzedzeniem. Mamy z nim do czynienia, gdy niechęć nie jest wystarczająco uzasadniona i nie dotyczy konkretnej osoby¹¹.

O ile stereotypy mogą przejawiać pozytywne aspekty danego zjawiska czy grupy osób, to uprzedzenia zazwyczaj są nacechowane negatywnie. Mówiąc o uprzedzeniach, mamy do czynienia z konkretnymi wrogimi, niekiedy agresywnymi postawami i odczuciami. Przykładowo myślenie o osobach w kryzysie bezdomności w negatywny sposób to stereotyp. Natomiast emocje (np. nienawiść), które odczuwane są wobec jednostek znajdujących się w tej grupie to uprzedzenie.

Ciekawą zależność można zauważyć w publikacji *Psychologia* (autorstwa Spielman, Jenkinsa, Lovett i Czarnoty-Bojarskiej), której autorzy zauważają powiązanie między stereotypami, uprzedzeniami a dyskryminacją. Kluczowym aspektem stereotypu jest myśl. W uprzedzeniach jest to odczucie i emocje, z kolei w dyskryminacji przejawiane zachowanie. Usilne doszukiwanie się podobieństwa między osobami z danej zbiorowości, uogólnione myślenie o ludziach może prowadzić do uprzedzenia. Natomiast na podstawie odczuwanych emocji kreują się konkretne zachowania określane jako dyskryminacje. Im więcej przejawianych stereotypów i uprzedzeń, tym większa skłonność do zachowań wykluczających. Jako przykład można podać stereotyp: „osoby w kryzysie bezdomności to alkoholicy”¹². Uprzedzenie wynikające ze stereotypu: „nienawidzę bezdomnych, myślenie o nich doprowadza mnie do szału”. Na podstawie uprzedzenia następuje konkretne zachowanie: „nigdy nie pomogę osobie w kryzysie bezdomności ani nie wesprę żadnej fundacji, która chce im pomóc”.

¹¹ Empatio, *Uprzedzenia, stereotypy*, <https://psycholog-ms.pl/uprzedzenia-stereotypy/> [dostęp: 10.12.2022].

¹² R.M. Spielman, W.J. Jenkins, M.D. Lovett, J. Czarnota-Bojarska, *op. cit.*, s. 456.

Gordon Willard Allport definiuje uprzedzenia jako:

antypatię wynikającą z błędnego lub nieelastycznego uogólnienia. Uprzedzenie można odczuwać lub wyrażać. Może być skierowane do całej grupy albo jednostki, która jest członkiem tej grupy¹³.

W jego ujęciu uprzedzenie należy rozumieć jako odczucie z definicji negatywne. Zwraca on uwagę na istotny czynnik, uprzedzenie nie zawsze kierowane jest do grupy jako całości, zdarza się, że odczucia i postępowania skierowane są tylko do jednej osoby, do reprezentanta danej zbiorowości. Dzieje się tak z powodu generalizacji poszczególnych osób w grupie jako całości zjawiska.

Istotną rolę w uprzedzeniach odgrywają powstałe wcześniej stereotypy. To na ich podstawie wrogo nastawiona jednostka wytwarza ujednolicony negatywny obraz całej zbiorowości. Stereotypy te z kolei przekształcają się na uprzedzenia, czyli odczuwanie emocji wobec danej zbiorowości.

T.D. Nelson zwraca uwagę na powiązanie stereotypizacji z uprzedzeniami. Kluczowym słowem w jego sformułowaniu jest hipokryzja. Kiedy przedstawiamy swoje poglądy, mówimy o własnych odczuciach i przekonaniach, a zachowujemy się w zupełnie inny sposób, czujemy się niedorzecznie jak hipokryta. Więc gdy przejawiamy jakieś stereotypowe postrzeganie danej zbiorowości, zachowujemy się tak, aby nasze zachowanie było zgodne z tym, co mówimy, jakie poglądy głosimy. Autor odwołuje się do teorii równowagi wprowadzonej przez Fritza Heidera, która głosi, że ludzie szukają poczucia wewnętrznej równowagi pomiędzy swoim zachowaniem, postawami a poglądami. Nieadekwatne jest mówienie o sobie jako osobie tolerancyjnej i empatycznej wobec przykładowo osób w kryzysie bezdomności, jednocześnie pisząc o nich obraźliwe komentarze w Internecie bądź zachowując się wobec nich wrogo i agresywnie. Takie zachowanie mogłoby być odebrane przez społeczeństwo negatywnie. Dlatego tak silne jest powiązanie pomiędzy tym, co jest odczuwane, a zachowaniami, między stereotypami a uprzedzeniami¹⁴.

Istnieje wiele różnych rodzajów uprzedzeń, w tym uprzedzenia etniczne, rasowe i płciowe. Społeczeństwo może też być uprzedzone wobec osób z niepełnosprawnościami, starszych, o innej orientacji seksualnej, a także wobec ludzi w kryzysie bezdomności. Uprzedzenia mogą być trudne do zmiany, ponieważ często są głęboko zakorzenione i oparte na przekonaniach oraz wartościach, które są ważne dla danej osoby. Dlatego istotne jest, aby być świadomym własnych uprzedzeń i starać się je przezwyciężyć poprzez edukację i doświadczenia, które zdobywamy.

¹³ G.W. Allport, *The nature of prejudice*, Addison-Wesley, London 1954, s. 9.

¹⁴ T.D. Nelson, *Psychologia uprzedzeń*, GWP, Gdańsk 2003, s. 34.

Przykład stereotypów na temat bezdomności kobiet

Stereotypy i uprzedzenia wobec kryzysu bezdomności kobiet są niebezpieczne i mogą prowadzić do wykluczenia tej grupy ze społeczeństwa. Jak zauważa Sylwia Góra, bezdomność nie jest problemem, który dotyka tylko mężczyzn. Problemy bezdomnych kobiet różnią się od problemów innych osób w tym kryzysie. Może to wpływać na lekceważeniem potrzeb i doświadczeń kobiet w tej sytuacji¹⁵. Jednym ze stereotypów dotyczących bezdomnych, w tym także kobiet, jest przekonanie, że są oni winni swojej sytuacji oraz są nieodpowiedzialni¹⁶. To założenie pomija fakt, że bezdomność jest problemem wielowymiarowym, na proces wchodzenia w kryzys bezdomności mogą składać się takie czynniki jak: brak dostępu do mieszkań (wadliwie działająca polityka mieszkaniowa), brak wykształcenia, pracy, brak wsparcia ze strony przyjaciół czy rodziny. Bezdomne kobiety w przeszłości mogły doświadczać przemocy domowej, co również mogło przyczynić się do wystąpienia kryzysu. Kolejnym stereotypem dotyczącym bezdomnych jest założenie, że są oni nieporadni życiowo i niezdolni do radzenia sobie z trudnościami. Warto zauważyć, że osoby w kryzysie bezdomności w codziennym funkcjonowaniu muszą mierzyć się z wieloma wyzwaniem. Brak środków do życia, brak jedzenia, brak bezpiecznego schronienia, brak opieki zdrowotnej to tylko kilka przykładów, z którymi na co dzień muszą radzić sobie takie osoby.

Bardzo często powielanym stereotypem wśród społeczeństwa oraz w mediach jest przekonanie, że wszyscy bezdomni nadużywają alkoholu lub narkotyków. W rzeczywistości jest wiele innych czynników prowadzących do takiego stanu, a środki psychoaktywne są tylko jednym z nich¹⁷.

W literaturze przedmiotu możemy wyróżnić siedem głównych przyczyn wystąpienia kryzysu bezdomności, są to: trajektoria przemocy, rodzina, uzależnienia, prostytutka, wychowania, choroby oraz przestępca¹⁸. Bezdomni to osoby leniwe, które nie chcą pracować. Założenie takie pomija, że dla bezdomnych brakuje możliwości zarabiania. Nie każdy jest chętny zatrudnić osobę bezdomną, nawet jeśli byłaby ona sumienna. Wielu bezdomnych jest również samotnych, nie ma kontaktu z rodziną, nie posiada przyjaciół, co dodatkowo utrudnia im znalezienie i utrzymanie pracy. Kolejnym stereotypem jest przekonanie, że

¹⁵ S. Góra, *Kobiety, których nie ma*, Marginesy, Warszawa 2022, s. 318.

¹⁶ M. Dębski, K. Stachura, *Oblicza bezdomności*, Bernardinum, Gdańsk 2007, s. 42.

¹⁷ M.A. Motyka, A. Al-Imam, A. Haligowska, M. Michalak, *Helping Women Suffering from Drug Addiction: Needs, Barriers, and Challenges*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2022, nr 19(21), 14039.

¹⁸ B. Szluz, *Świat społeczny bezdomnych kobiet*, Bonus Liber, Warszawa 2010, s. 161–180.

bezdomni są niebezpieczni. To uprzedzenie prowadzi do nieuzasadnionego lęku przed nimi i może wpłynąć na niechęć do udzielania im pomocy. Stereotypy oraz uprzedzenia wobec bezdomnych, także bezdomnych kobiet, mogą prowadzić do ich całkowitego wykluczenia ze społeczeństwa i dyskryminacji.

Kryzys bezdomności jest niejednokrotnie ignorowany w społeczeństwie. Utrudnia to dostęp do podstawowych potrzeb oraz możliwość skorzystania z różnego rodzaju usług, takich jak edukacja czy opieka zdrowotna. Próbuąc zmienić położenie osób w kryzysie, należy wyzbyć się uprzedzeń i stereotypów. Ważne jest, aby zrozumieć źródło występowania problemu poprzez edukację oraz spojrzeć na niego z perspektywy osoby w kryzysie bezdomności. Każda jednostka w kryzysie jest inna, a patrzenie na nią przez pryzmat zakorzenionych skrótów myślowych jest przeszkodą w konstruowaniu pomocy.

Redukcja stereotypów

Zwalczanie stereotypów oraz uprzedzeń wśród społeczeństwa, młodych ludzi (studentów) jest istotne w aspekcie efektywnej pracy socjalnej, gdyż uproszczone skróty myślowe mogą prowadzić do dyskryminacji i wykluczenia osób, które są ich ofiarami. Jeśli ludzie posiadają uprzedzenia lub negatywne stereotypy w stosunku do określonych grup społecznych, mogą one prowadzić do niesprawiedliwego traktowania tych osób lub ignorowania ich potrzeb.

Zwalczanie stereotypów jest ważne, ponieważ pozwala na zrozumienie doświadczeń oraz potrzeb osób, których one dotyczą. Jak podaje Patryk Myślewski

pierwszym i najważniejszym krokiem w walce z codziennymi uprzedzeniami jest ich rozpoznanie i uznanie, że wszyscy jesteśmy nimi dotknięci. Każdy z nas ma określone poglądy na temat pewnych grup ludzi, które nigdy nie dotyczą wszystkich członków danej grupy. Jeśli jesteśmy i pozostajemy świadomi tego faktu, to nasz największy krok w stronę sukcesu w walce z uprzedzeniami mamy już za sobą¹⁹.

Świadomość tego, że przejawiamy jakieś stereotypy, może sprawić, że zaczniemy ich unikać. Dostrzeżenie tego pozwala zrozumieć potrzeby osób będących ich ofiarami. Jest to kluczem w procesie zapobiegania wpływowi stereotypów na nasze myślenie i zachowania w przyszłości. Zrozumienie własnych zakorzenionych przekonań pozwoli spojrzeć na niecodzienne sytuacje z innej, nieznaney dotąd perspektywy. W sytuacji, gdy ludzie są przyzwyczajeni do negatywnych skrótów myślowych, mogą lekceważyć potrzeby stereotypizowanych osób lub nie dostrzegać sposobów, dzięki którym mogliby im pomóc.

¹⁹ P. Myślewski, *Jak walczyć ze swoimi uprzedzeniami*, www.stereotypy.pl [dostęp: 10.01.2023].

Patryk Myślewski wspomina również o tym, że

powinniśmy zawsze reagować, jeśli ktoś wokół nas krzywdzi innych, obraża całe grupy albo używa uprzedzeń, aby te osoby zdefiniować. Wówczas należy stanowczo wyrażać swój sprzeciw²⁰.

W sytuacji, gdy ktoś przy nas przejawia stereotypowe poglądy wobec jakiejś osoby czy grupy, powinniśmy wyraźnie się temu przeciwstawić. Wskazanie, że nie akceptujemy takiego zachowania może rozjaśnić pogląd na sytuację naszego rozmówcy. Warto przy tej okazji zwrócić uwagę osobie używającej stereotypów. Uświadomić ją, jak działają stereotypy, jak wpływają na uprzedzenia i dyskryminacje, pokazać jak bardzo takie zachowanie jest szkodliwe dla społeczeństwa. Jeśli wpłyniemy na czyjąś świadomość, to możemy sprawić, że osoba ta zrozumie potrzeby stygmatyzowanej grupy²¹.

Warto również podkreślić, że

dążenie do minimalizacji wpływu uprzedzeń na życie społeczne musi polegać nie tylko na podejmowaniu działań informacyjnych – dostarczaniu rzetelnej wiedzy lub przekonywaniu do zmiany postaw. Powinno również obejmować organizowanie doświadczeń społecznych, które mogłyby być źródłem zmian utrwalonych negatywnych postaw młodzieży²².

Przez organizowanie doświadczeń społecznych należy rozumieć tworzenie sytuacji, w których dane osoby mają możliwość doświadczenia różnych aspektów społecznych oraz mogą wchodzić w interakcje z innymi ludźmi.

Doświadczenia społeczne można tworzyć w różnorodny sposób, mogą to być między innymi wydarzenia takie jak: debaty, warsztaty, szkolenia, konferencje, a nawet gry symulacyjne, w których odzwierciedlane jest jakieś zjawisko społeczne. Celem organizacji takich wydarzeń jest tworzenie przestrzeni, w której można pomyśleć o takich kwestiach jak: równość, niesprawiedliwość, wykluczenie czy tolerancja. Taki rodzaj przeciwdziałania stereotypom może być kierowany do konkretnych zbiorowości, np. ludzi młodych. Uczestnictwo w doświadczeniach społecznych powinno działać w sposób konstruktywny. Osobisty kontakt z sytuacjami społecznymi wpływa na lepsze rozumienie tego, jak działają mechanizmy społeczne. Mogą one pozytywnie wpłynąć na zmianę stereotypów w społeczeństwie. Jest to również ważna kwestia ze względu na to, że pozwala na lepsze zrozumienie potrzeb i doświadczeń różnych grup społecznych oraz zwiększenie wrażliwości.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² I. Podsiadło-Dacewicz, A. Kulikowska, K. Kochanowska, *Jak radzić sobie z przemocą i dyskryminacją w szkole*, Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, Warszawa 2019, s. 42.

Refleksje końcowe

Stereotypy i uprzedzenia są uproszczonym sposobem myślenia dotyczącym wybranych zjawisk społecznych, w tym także bezdomności. Niejednokrotnie stygmatyzując i oceniając, przypisujemy pewne cechy osobom i zjawiskom, których nie znamy. Myślenie w stereotypowy sposób, kategoryzowanie osób tylko przez jeden czynnik lub jedną cechę jest krzywdzące i osądzające. Często nie zdajemy sobie sprawy, jak wygląda rzeczywistość i jak bardzo możemy kogoś skrzywdzić, pochopnie go oceniając. Pewne wzorce myślowe są w nas zakorzenione i mimowolnie, podświadomie do nich sięgamy. W pracy z osobami dotkniętymi kryzysem bezdomności należy jednak uwolnić się od stereotypów. Na każdą osobę należy spojrzeć indywidualnie, nie oceniać, a zrozumieć.

Praca socjalna z osobą bezdomną jest złożona. Powinno przeanalizować się krytyczne położenie jednostki oraz znaleźć źródło występowania problemu. Stereotypowe myślenie o bezdomnych zakorzenione w społeczeństwie utrudnia podjęcie efektywnych działań pracownikowi socjalnemu.

Bibliografia

- Allport G.W., *The nature of prejudice*, Addison-Wesley, London 1954.
- Dębski M., Stachura K., *Oblicza bezdomności*, Bernardinum, Gdańsk 2007.
- Dubisz S., *Uniwersalny słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 2003.
- Empatio, *Uprzedzenia, stereotypy*, <https://psycholog-ms.pl/uprzedzenia-stereotypy/> [dostęp: 10.12.2022].
- Góra S., *Kobiety, których nie ma*, Marginesy, Warszawa 2022.
- Jarco J., Dolińska G., *Polskie stereotypy i uprzedzenia*, Wyższa Szkoła Zarządzania, Wrocław 2002.
- Kurcz I., *Zmienność i nieuchronność stereotypów*, Instytut Psychologii PAN, Warszawa 1995.
- Lippman W., *Opinia publiczna*, Fundacja Lethe, Kraków 2020.
- Macrae C.N., Stangor Ch., Hewstone M., *Stereotypy i uprzedzenia*, GWP, Gdańsk 2015.
- Motyka M.A., Al-Imam A., Haligowska A., Michalak M., *Helping Women Suffering from Drug Addiction: Needs, Barriers, and Challenges*, „International Journal of Environmental Research and Public Health” 2022, nr 19(21).
- Myślewski P., *Jak walczyć ze swoimi uprzedzeniami*, www.stereotypy.pl/jak-walczyc-ze-swoimi-uprzedzeniami/ [dostęp: 10.01.2023].
- Nelson T.D., *Psychologia uprzedzeń*, GWP, Gdańsk 2003.
- Podsiadło-Dacewicz I., Kulikowska A., Kochanowska K., *Jak radzić sobie z przemocą i dyskryminacją w szkole*, Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń, Warszawa 2019.
- Sokołowska K., Sylburski M., *Przekonania, stereotypy, nawyki. Ich wpływ na nasze życie*, Difin, Warszawa 2022.
- Spielman R.M., Jenkins W.J., Lovett M.D., Czarnota-Bojarska J., *Psychologia*, OpenStax Poland, Warszawa 2020.
- Szluz B., *Świat społeczny bezdomnych kobiet*, Bonus Liber, Warszawa 2010.
- Zaborowska A., *Dostrzegać bezdomność. Bezdomność w perspektywie pomocy społecznej*, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2015.

STEREOTYPES AND PREJUDICES IN AID WORK: SOURCES, MEANING, WORK ON THEIR REDUCTION

Abstract

The article deals with the problem of stereotypes and prejudices in society. Stereotypes are simplified thought patterns that arise from a lack of complete knowledge about the world. A complicated reality requires a simpler model to understand it. Stereotypes are therefore abbreviated, simplified and often untrue images of reality that nestle in our consciousness. They are formed on the basis of lack of knowledge and false assumptions, leading to general opinions about groups of people. Stereotypes are passed down culturally and intergenerationally, often from parents. The media also have a strong influence on the perpetuation of stereotypes by transmitting socially ingrained thought patterns. Understanding the process of how stereotypes arise and function is important in combating prejudice and building a more tolerant society. In aid work, it is essential to reduce all manifestations of the use of such undesirable simplifications.

Keywords: stereotypes, prejudice, homelessness crisis, social work

STEREOTYPY I UPRZEDZENIA W PRACY POMOCOWEJ: ŹRÓDŁA, ZNACZENIE, PRACA NAD ICH REDUKCJĄ

Streszczenie

Artykuł dotyczy problemu stereotypów i uprzedzeń w społeczeństwie. Stereotypy są uproszczonymi schematami myślowymi, które powstają z braku pełnej wiedzy o świecie. Skomplikowana rzeczywistość wymaga prostszego modelu, aby ją zrozumieć. Stereotypy są zatem skrótowymi, uproszczonymi i często nieprawdziwymi obrazami rzeczywistości, które zagnieżdżają się w naszej świadomości. Powstają na podstawie braku wiedzy i fałszywych założeń, prowadząc do ogólnych opinii na temat grup ludzi. Stereotypy są przekazywane kulturowo i międzypokoleniowo, często przez rodziców. Media również mają duży wpływ na ich utrwalanie poprzez przekazywanie społecznie zakorzenionych schematów myślowych. Zrozumienie procesu powstawania i funkcjonowania stereotypów jest istotne w walce z uprzedzeniami i w budowaniu bardziej tolerancyjnego społeczeństwa. W pracy pomocowej niezbędna jest redukcja wszelkich przejawów stosowania tego typu niepożądanych uproszczeń.

Słowa kluczowe: stereotypy, uprzedzenia, kryzys bezdomności, praca socjalna